

Josip Jurčić

DESETI BRAT

Založba Bird Publisher, 2011

Naslov izvirnika:

Deseti brat

Josip Jurčič

Josip Jurčič, 1866

Copyright © Bird Publisher, 2011

Založba:

Bird Publisher

DP, založništvo, d. o. o., Levčeva ulica 13, 1234 Mengeš

Telefon: +386 (1) 723 78 28

E-pošta: info@bird-publisher.com

www.bird-publisher.com

Urednik: Damjan Plut

Oblikovanje: Grafiza

PDF in e-knjiga narejena: junija 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-311.2(0.034.2)

JURČIČ, Josip

Deseti brat [Elektronski vir] / Josip Jurčič. - El. knjiga. -

Mengeš : Bird Publisher, 2011

Način dostopa (URL): <http://www.bird-publisher.com/>

ISBN 978-961-279-058-5 (pdf)

ISBN 978-961-279-059-2 (mobi)

ISBN 978-961-279-060-8 (ePUB)

257117696

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te knjige ni dovoljeno reproducirati, prenašati ali uporabljati v izvirniku ali v prevodu v kakršni koli obliki in s katero koli tehniko, elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali s katerim koli sistemom za shranjevanje, obdelavo in prenos podatkov brez pisnega dovoljenja založbe.

Ta e-knjiga je namenjena vaši osebni uporabi. Ni je dovoljeno prodajati naprej ali podariti drugim osebam.

Če bi želeli to e-knjigo podeliti z drugo osebo, prosimo kupite dodatni izvod te e-knjige vsaki osebi, kateri bi jo radi podarili.

Če berete to knjigo, a je niste kupili ali ni bila kupljena za vašo osebno uporabo, potem bi bilo dobro, da bi si kupili vaš lasten izvod te e-knjige. Zahvaljujemo se vam, ker upoštevate in spoštujete avtorsko delo vseh sodelujočih avtorjev in založbe.

Vsebina

Prvo poglavje	6
Drugo poglavje	11
Tretje poglavje.....	15
Četrto poglavje	22
Peto poglavje.....	28
Šesto poglavje.....	32
Sedmo poglavje	39
Osmo poglavje	44
Deveto poglavje	50
Deseto poglavje	56
Enajsto poglavje.....	60
Dvanajsto poglavje.....	64
Trinajsto poglavje.....	69
Štirinajsto poglavje.....	75
Petnajsto poglavje.....	82
Šestnajsto poglavje	88
Sedemnajsto poglavje	91
Osemnajsto poglavje.....	94
Devetnajsto poglavje.....	100
Dvajseto poglavje	105
Enaindvajseto poglavje.....	108
Dvaindvajseto poglavje	112
Triindvajseto poglavje	116
Štiriindvajseto poglavje	121
Petindvajseto poglavje	124

Prvo poglavje

*Mlad junak po polji
s težkim srcem hodi.*

S. Jenko

Pripovedovalci imajo, kakor trdi že sloveči romanopisec Walter Scott, staro pravico, da svojo povest začno v krčmi, to je v tistem shodišču vseh popotnih ljudi, kjer se raznovrstni značaji naravnost in odkrito pokažejo drug drugemu poleg pregovora: v vinu je resnica. Da se torej tudi mi te pravice poprimemo, izvira iz tega, ker menimo, da naše slovenske krčme in naši krčmarji, čeravno imajo po deželi veliko preprostejšo podobo, niso nič manj originalni ko staroangleški Scottovi. To se ve samo ob sebi, da ga slovenska mati do zdaj še ni rodila, ki bi z isto rezno natančnostjo orisal naša narodna svojstva, kakor je omenjeni nedosegljivi mojster značaje svojega ljudstva svetu predočil. Zato ne bode pripovedovalec te vseskozi resnične pripovedi poskušal vselega slovenskega vinotoka Peharčka naslikati, in to iz treh razlogov ne: prvič zato, ker ni mogoče misliti si Peharčka takšnega, kakor je v resnici bil, drugič, ker ima leta poznanja vredni mož le začasno, hitro minljivo mesto samo v začetku naše povesti, in tretjič, ker imamo še enega krčmarja, Peharčku po duhu sorodnega, pozneje v povest vplesti; to pa menda ne gre, da bi se sem ter tja enake reči dvakrat pravile.

Pred štiridesetimi leti torej je Peharček, koščenega obraza, raztrganega slamnika, oguljenih, z zaplatami obloženih hlač, hodnične srajce in križatih naramnic, polič vina na vegasti mizi muham branil. Pri poliču je pa slonel kosmat mož, suknar, ter je krčmarju Peharčku to in to nepotrebno reč pravil. »Prav gladka kaplja se bo učistila iz letošnjega vinčka,« dejal je suktnar in zavzdignil kupo proti majhnemu oknu, da bi pijačo proti luči ogledal.

»Bogme, gladka!« pokima krčmar in jezno udari z lesenim muhalnikom po mizi, kjer je tropa te sitne živali razlito vino srebala. »Tega mrčesa je povsod polno!«

»Le stoj, Peharček, pa mene pomni: tako bo močno to vince, kadar se cvet do dobrega usede, da si bodo ljudje, kadar se ga bodo prav po božji volji navlekli, lase in ušesa pulili ter rdeče nosove pa otekle vratove, prazne mošnjice pa krvave betice nosili, kakor se v pesmi poje. – »Bogme!« pravi Peharček; pa preden besedo konča, zasliši, da je voz pred hišo priropotal in da nekdo zunaj kliče. Brž vrže muhalnik iz rok in leti ven.

Peharčkova hiša je stala tik velike ceste. Za hišo pak je držala mala cesta, ali bolje kolovozna pot, v stran.

Dva gospoda sta poskakala z majhnega vozička in starejši je glasno klical pijače. Krčmar je enega poznal, kajti pozdravil ga je, slamnik pod pazduho stisnivši: »Bog daj dober dan, gospod Vencelj! Hitro ste prišli iz Ljubljane, kdaj – v petek ste mimo šli. No, zdaj vem, da ste zopet žavb, rož, kuglic in vsega mrčesa nakupili in boste zdravili ljudi, da bo strah.«

Govore se je krčmar oziral na mlajšega gospoda in ugibal sam pri sebi, kdo je pač to, ki se je z okrajnim zdravnikom gospodom Vencljem pripeljal. Bil je mlad, lep gospodek, a Peharčku čisto neznan.

Gospod Vencelj ni pustil, da bi krčmar konja izpregel; pila sta na voz naslonjena. »Peharček,« dejal je zdravnik, izpraznivši dočista prvo kupo, »naprezi, da boš tega gospoda peljal na Slemenice! Saj veš, da moram jaz tukaj v stran.«

»Jaz bi to prav rad, zakaj ne, zaslužka se nisem še nikoli branil – vrag naj vzame še kolesce! – pa zdaj ne morem, jutri pač. Kolo se mi je strlo od vozička in ravno otodi ga je nesel fant moj h kovaču. Jutri bi vas pa peljal, naj si bo ta ali kateri če, jaz ali fant moj. Jaz menim, naj bi mladi gospod pri meni čez noč ostali, saj je že štiri čez poldne. Moja stara – zdaj v bobu korenje pleve – bode že vrgla zvečer kaj čez ponev, da se bo dalo ugrizniti. Postelje res nimam take, da bi se človek v blazino vdrl; pa bom že na otavi tako mehko postlal, če je božja volja, da se bo ležalo za silo.«

»Jaz sem obljubil, da pridem danes,« odgovori mladi tujec, »ali ne morem nikjer drugje tu v obližju voznika dobiti?«

»Bogme, ne zlepo,« odgovori Peharček, »tod imajo ljudje bolj vole, konja imam samo jaz.«

Zdravnik gospod Vencelj je mislil in mislil, nasvetoval zdaj to, zdaj to, kako bi mladeniča na pot spravil. »Bode že,« reče čez nekaj časa; »ali jezdarite?«

»Še nikoli nisem bil na konju,« odgovori potnik.

»No, na suhem se ni še nihče plavati naučil. Peharček, ali imaš konja napasenega?«

»Bogme, konj je dober, sit ko stopa, ravno popred sem mu povesimo detelje vrgel; vem, da je že vso potrl in pohrustal.«

»Že dobro. Jaz imam tu na vozu ravno prav kupljeno sedlo. Pa bova gospodu vsak pol posodila, naj jezdi.«

Peharček se popraska za ušesi, ustnice pod nos zaviha in pravi »Nikarte mi ne zamerite; saj veste vi bolje ko jaz, kaj pregovor govori, ki pravi, da tri reči niso vsakemu človeku ali pa nikomur naposodo dati: ne žena, ne pipa, ne konj. Pa ker ima moj serec že stara rebra in je že vsemu vajen, ne rečem, da ga ne bi dal, ko bi – nikar ne zamerite – ko bi – gospoda poznal.«

»O, nič se ne boj za konja; jaz sem porok za to, da ga boš jutri nazaj dobil, reče zdravnik.

Trenutek potem je stal Peharčkov serec, ki je že malo preveč rebra na očiten videz stavil in glavo bolj v tla ko nakvišku molil, osedlan in očejen na cesti. Peharček je z veščnim očesom gledal zdaj svetle dvajsetice v roki, katere mu je mladi gospod dal, zdaj usnjato sedlo, ki tako lepo stoji na koščnem hrbtišču njegove kleke. Mladenič se je malo nerodno skobalil na svojega rosinanta; krčmar pa mu je veliko njegovo usnjato torbo na konja dal in ga podučil, kako mora ravnati s pohlevnim sercem, da bo rajši stopal.

»Torej srečno pot, gospod Kvas,« dejal je zdravnik, »pred mrakom boste ravno v gradu. Sporočite moj pozdrav gospodu Benjaminu. Kmalu enkrat pridem tja s svojo hčerjo, da mu srečo voščim, ker je dobil tako korenito izobraženega in učenega mladega moža svojemu sinu za učenika, kakor ste vi. Zbogom! Prav vesel sem, da sva se seznanila; upam, da nisva bila naprvo in nazadnje vkup. Zahvaljujem se vam za družčino.«

»Prosim, gospod zdravnik, na meni je zahvaljevati se vam za dobrotno prijaznost!«

»No, no, kajpak! Greh bi bilo, ko vas ne bi bil na voz vzel; žal mi je, da ne utegnem z vami v stran do Slemenic. Srečno!«

Rekši, udari Vencelj po konju in voz zdrdra po stranskem potu. Gospod Kvas – tako je zdravnik svojega dozdanjega tovariša klical – spodbudi tudi svojega zaspanega šarca in odjezdi po ve-

liki cesti, ko si je, kolikor se je dalo po nejasni Peharčkovi razlagi, zapomnil, kje mora na stran zaviti, da pride prav.

Dan je bil prijazen; sonce se je bilo že na zahod premaknilo; vendar se je še z vso žarnostjo upiralo potniku v hrbet, kar mu je bilo toliko bolj nepriležno, ker se je izpod kopit nemarno klavzajočega konja vedno oblak cestnega prahu vzdigoval in polnil mladeniču nos in ušesa. Zastonj so bile vse poskušnje, da bi žival do hitrejše stopinje pripravil in tako vsaj nekaj prahu za seboj pustil. Peharčkov serec je bil tepeža in suvanja tako vajejen ko trave; zato ga ni kar tako kdo v dir pripravil. In ker je Kvas, kakor sedlu nevajen človek, nekaj boječe in nerodno sedel, zraven pa še svojo sitno butaro, z obleko in knjigami natlačeno, moral držati pred seboj, potem se razume lahko, zakaj se je le počasi nadalje pomikal.

Lovre Kvas je bil dovršil vse učenje na ljubljanskem liceju. Rojen pod prosto slamnato streho, je bil v zibeli namenjen, da bode čez nekaj let krave pasel, potem pri bogatejšem sosedu za hlapca služil in naposled po očetovi smrti ubijal se z malim zemljiščem deset mernikov posevka kakor vsi Kvasovi, kar jih je oče Luka po starem pomnjenju znal na prste naštet. Ali rojenice, katere imajo pri zibeli vsakega poštenega Slovenca svojo odločno besedo, naklonile so bile našemu Lovretu kmalu po porodu drug, lepši namen, da bo delal z glavo in rabil namesto ótke gosje pero. Znano je življenje ubogega učenca; torej mi ni treba posebej opisovati Kvasovih stisk in bojev z revščino in nadlogo. Posebno izvrstna glava za učenje, ljubezen do dobrega reda in obnašanja in marsikatera druga lepa lastnost je mladeniču pridobila podpornikov in prijateljev in je delala starima roditeljema veliko upanja, da se jima spolni poslednja, največja želja. Ali čuda, dokončavši ljubljanske šole, tihi mladenič ni hotel »dobro storiti« po materini misli, in ne da bi bil postal mašnik, kazal je vse bolj posvetne naklepe. Hotel je iti v daljna večja mesta v višje šole. S tem pa niso bili samo ubožni starši nezadovoljni ampak zameril se je tudi večini svojih podpornikov, tako da je bil skoro popolnoma zapuščen. Vedel je pa, da Angleži še niso iznašli tako blagotvornega stroja, da bi se dalo po njem od zraka ali čiste vode živeti. Zato mu je bilo ravno prav, da je po nekem priporočilu dobil začasno službo za učenika sinu premožnega graščaka Benjamina G* na gradu Slemenicah. Ker je bil tudi precej slabotnega zdravja, hotel je potemtakem okrepiti se na deželi in še kaj zaslužiti za daljnje učenje.

Tako ga najdemo ravno na poti. Voza iskaje, je bil po sreči naletel na zdravnika Venclja, in to mu je naklonilo prvič prijetno družčino za potovanje, drugič pa si je prihranil voznino.

Kmetje ob cesti in drugi napotni ljudje so, srečevaje Kvasa, zvedavo ogledovali mladega jezdeca. Zlasti mlade deklice so se rade ozirale za njim, ker po svoji zunanji postavi je bil Lovre kaj čeden mladenič. Ne veliko čez dvajset let star, oblednega, okroglega obraza z visokim čelom in živimi črnimi očmi, iz katerih je bil poprej otožen kakor vesel značaj brati, bil je Kvas na prvi pogled vsakemu zanimiv človek. Obleka njegova bi morda v velikih mestnih sobah ne bila veljala za lepo, a za na kmetih ji ni bilo kaj reči. Suknja je bila iz črnega sukna, cela in še neoguljena, dasi-ravno bi bil poznavalec po natančnem pogledu sodil, da je temu že dobro dolgo, kar jo je krojač iz rok dal. Isto bi se moglo reči o drugem oprasku. Lišpa ali drugih nepotrebnosti ni imel nič na sebi, samo veliko srebrno uro je nosil na pozlačeni verižici, katero je naš mladi prijatelj zdaj pa zdaj iz žepa potegnil, pogledovaje, kako dolgo že hodi.

Vedno niže se je sonce pomikalo. Po vročem jesenskem dnevu je nastajal prijeten večerni hlad. Zamišljen je sedel mladenič na konju; niti zeleni travniki in zapuščena rjava strnišča niti otožno, vedno zeleno smrečje okrog starih, domišljijo budečih razvalin na obcestnih hribih niso mogli potnikovih oči nase obrniti, kajti imel je veliko premišljevat. Skoro najlepši del svojih let je imel za seboj; ali vsa ta leta so mu prinesla malo malo užitka. Veden trud, delo, nadloga – in nekatero

bridko uro je prestal; in če je pogledal v najbližnjo prihodnost, tudi tu ni imel veselega upanja. »Zdaj pridem v tujo hišo, k tujim ljudem, Bog ve, kako bom tam zadovoljen. Morda dobim puste sitneže za svoje zapovedovalce, ki mi bodo dali čutiti, da sem plačan človek, hlapec! Ah, Bog moj, kako malo tvojih nazemskih darov bi bilo meni potreba, da bi zlahka prišel do samostojnega in srečnega življenja! Koliko je ljudi, ki v obilnosti živijo in ne poznajo in ne vedo, kako človeka teži čut, da je na druge navezan, da se za tujo mizo useda! Vi niste poskusili, kaj je siromaštvo, vi domišljavi poetje, ki trobite in požete svetu, da je več sreče v uboštvu kot v premožnosti. Res je morda, da si vsak človek sam ustvari srečo, ali prvi pogoj v tem je, da mu usoda pota ne zapira.«

Prišlo mu je tudi na mar, kako neokretno se mu bode pač včasih v svojem novem stanu zdelo. Vedel je, da je velika pokora podučevati trdoglavega paglavca, zlasti če so starši v svoji preveliki ljubezni prepričani, da ima fant bister um in dobro glavo. Dalje ni bil Lovre Kvas veliko vajen, vesti se po navadni etiketi; prosti kmečki sin je bil bolj utrjen v Horaciju in Homerju kot v abotnih poklonih in neslanih govoricah tako imenovane omikane družbe. Vendar, kar se poslednjega tiče, tolažil se je s tem, kar mu je gospod Vencelj pravil o slemeniški družini; z druge strani pa se zopet ni tako okornega čutil, da bi se mu bilo ravno bati, in zaupal je na svoj naravni, vednostno dovolj izobraženi razum in čut.

V tej razmišljenosti je bil Lovre Kvas pozabil paziti, kje je stranska cesta, katera po Peharčkovem popisu drži do Slemenic. Šele ko je sonce zašlo in ko so ga jeli ljudje bolj pogostoma srečevati, domislil se je, da je morda že zgrešil pravega pota.

»Ali je tod prav do grada Slemenic?« vpraša starega, zgubanega moža, ki je nesel butaro rogovilastih, neobrezanih brezovih vej na hrbtu.

»Kaaj?« zatuli dedec z visokim glasom, iz katerega se je dalo soditi, da je gluha.

Kvas še enkrat vpraša.

»Metličja sem narezal, metličja,« odgovori mož.

»Vi me ne razumete, oče. Jaz bi rad vedel, koliko je še do Slemenic in kod moram iti do tja.«

Stari dedec ga s svojimi malimi očmi debelo pogleda pa pravi: »Nu aha, res!« in odide počasi svojo pot.

Če ni hotel Lovre s svojo kleko na sredi ceste ostati, moral je dalje jezdit, dasiravno se mu je skoro zdelo, da bi bilo bolje, ko bi se vrnil; kajti, po uri sodé, je mislil, da bi moral po Peharčkovih besedah biti že na Slemenicah, ko ne bi bil zgrešil stranskega pota. Pa kakor bi mu sovražen duh kljuboval, ravno zdaj ni bilo nobenega človeka na cesti. V vzhodu je mesec pokazal svoje polno lice.

Čez nekaj časa zagleda majhnega dečka s cajnico na rokah, ki mu je ravno naproti tekkel. Kraj je bil malo samotna in fanté je morda menil, da je ta človek v suknji eden tistih hudih gospodov, ki pridejo očeta za davek rubljevat, zato se je ognil s ceste na travnik.

»Hej, fantič, stoj!« vpije jezdec, »kod se hodi do Slemenic?« Ali bosonogi deček stisne namesto odgovora svojo kapo pod pazduho in jo udere po travniku, kakor bi mu bili vsi vrage za petami.

Nevoljen je začel Kvas rentočiti in jeziti se sam nase in na starše, ki otroke tako izrejšajo. Zdajci zagleda tretjega človeka in misli: v tretje gre rado; če še zdaj nič ne zvem, pa se vrnem in prenočim v prvi hiši. Mlada deklica s košarico na glavi ga sreča.

»Dober večer, Micka!« ogovori jo Lovre ter ji zastavi že tolikokrat ponovljeno vprašanje.

»Oh, moj Bog in mati božja,« odgovori deklica, »saj ste že zašli za poldrugo uro predaleč. Ali niste videli velike smreke na samem in s peskom nasute male ceste? Tam bi bili morali v stran

zaviti. Če boste počasi jezdili, greva vkup, pa vam bom pokazala. Ravno prav bode; tako me vsaj ne bo strah.«

Lovre obrne konja in počasi sta potovala z deklico nazaj. Marsikaj jo je vprašal in marsikaj mu je povedala medpotoma, česar pa ne bomo tu sem postavljali, ker bi za katerega resnobnejšega izmed prijaznih bralcev bilo morda premalo važno. Ko sta prišla do imenovane smreke, razložila mu je, katerih potov naj se ogiblje, da bo prav prišel.

»Oblačno je malo; da bi le Bog dal, da bi se mesec ne skrnil za oblake, pa boste lahko našli.«

»Aha!« zarohni tu tretji glas in Kvas zagleda čudovitega moža na cesti, »aha, dekle, jaz bom že tvojemu povedal, da se ti z drugimi razgovarjaš ponoči pri mesečini; slabo te bom pohvalil, ha, ha, ha!«

»Kaj si ti, Martinek?« dejala je deklica. »Glej, ta gospod gredo na Slemenice. Ti greš ravno to pot in lahko z njimi hodiš.«

Lovretu pak je pošepnila natihoma: »Nič se ga ne bojte; čeravno je raztrgan in bos in grd in nima prave pameti, pa je pošten. On je deseti brat, pot dobro ve. Lahko noč!«